

Γενικά για την περιοχή της Αλμωπίας

Εικόνα 1. Χάρτης Π. Ε. Πέλλας

Η Αλμωπία βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Π. Ε. Πέλλας¹. Τα κύρια γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της είναι η εύφορη πεδιάδα (Εικ. 1, 2), η οποία περιβάλλεται ανατολικά από την οροσειρά του Πάικου και βόρεια-βορειοδυτικά από το ορεινό συγκρότημα του Βόρα, τρίτου ψηλότερου βουνού της Ελλάδας. Η έκταση της πεδιάδας της Αλμωπίας φτάνει τα 220 τ.χλμ., ενώ οι ορεινοί όγκοι

1. Βασικό εγχειρίδιο για τις αρχαιότητες και τη γεωμορφολογία της Αλμωπίας αποτελεί ο οδηγός της Α. Χρυσοστόμου, Αρχαία Αλμωπία. Από τα Προϊστορικά έως τα Πρωτοβυζαντινά Χρόνια (Θεσσαλονίκη 1994). Βλ. επίσης Α. Χρυσοστόμου, Αλμωπία. Οδοιπορικό στο μονοπάτι του χρόνου, στο Ε. Τσιομπανούδη (επιμ.), Γνωριμία με τη Γη του Αλεξάνδρου. Από τα προϊστορικά μέχρι τα νεότερα χρόνια. Ιστορία – Αρχαιολογία – Τέχνη στο Νομό Πέλλας. Πρακτικά Δημερίδας 15-16 Ιουνίου 2002 (Θεσσαλονίκη 2003) 139-164.

Εικόνα 2. Χάρτης Δήμου Αλμωπίας

καταλαμβάνουν 730 τ.χλμ. Πρόκειται για μια πυκνά δασωμένη περιοχή, κυρίως στα βόρεια, με κυρίαρχο είδος την οξυά. Στις κορυφές του Βόρα και στις λοφώδεις περιοχές της Αλμωπίας συναντώνται κυρίως ηφαιστειακά πετρώματα.

Αναπόσπαστο κομμάτι της γεωμορφολογικής εικόνας της Αλμωπίας αποτελεί ο Άνω Λουδίας ή Αλμωπαίος ή Μογλενίτσας ποταμός, που τροφοδοτείται από 13 ρέματα συνεχούς και περιοδικής ροής (Εικ. 2). Τα τρία σπουδαιότερα συνεχούς ροής είναι ο Ασπροπόταμος της Όρμας, το ρέμα Μελισσότοπος, που ρέει ανατολικά της Αριδαίας, και το ποτάμι του Εξαπλατάνου. Τα ρέματα αυτά, ανάμεσα στην Υδραία και τη Χρυσή, συμβάλλουν σε ένα, που συνεχίζει την πορεία του προς νότο, ενώνεται έξω από τη Σκύδρα με τον Εδεσσαίο, για

να καταλήξει στη συνέχεια στον Θερμαϊκό Κόλπο. Στη δράση των ρεμάτων οφείλεται το ιζηματογενές υπέδαφος της πεδιάδας της Αλμωπίας. Ακόμα και σήμερα, μετά από έντονες βροχοπτώσεις μεταφέρουν άφθονα υλικά, όπως κροκάλες, χαλίκια, άμμο και ιλύ. Αυτές οι διαδοχικές αποθέσεις σε βάθος χρόνου δημιούργησαν ένα στρώμα πάχους 50-80 εκ., που, όπως αποδείχτηκε με τις ανασκαφές των δύο τελευταίων δεκαετιών, επικάλυψε το δίκτυο των προϊστορικών οικισμών της πεδιάδας της Αλμωπίας².

2. Χρυσοστόμου – κ.ά. 2000. Χρυσοστόμου – Γεωργιάδου 2001. Χρυσοστόμου – κ.ά. 2001. Α. Γεωργιάδου, Δήμος Αλμωπίας, ΑΔ 65, 2010, 1424. Α. Γεωργιάδου, Το νεολιθικό σπίτι της Σωσάνδρας (Θεσσαλονίκη 2015) 14, 87, χάρτης 4.

Η ανασκαφή της Αψάλου

Η Αψαλος, Τοπική Κοινότητα του Δήμου Αλμωπίας (τέως Δήμου Αριδαίας), βρίσκεται 10 χλμ. νότια της πόλης της Αριδαίας, στην είσοδο της πεδιάδας της Αλμωπίας, σε κομβικό σημείο, απ' όπου διέρχεται ο κύριος οδικός άξονας προς τη Θεσσαλονίκη και την Έδεσσα (Εικ. 1, 2). Καθοριστικά για τη διαχρονική κατοίκηση της θέσης ήταν η ύπαρξη των εύφορων καλλιεργήσιμων εδαφών της πεδιάδας της Αλμωπίας. Η σπουδαιότητα της θέσης, πάνω σε φυσικό πέρασμα, γίνεται φανερή από το γεγονός ότι στην περιοχή εντοπίστηκαν αρχαιότητες όλων των εποχών, από τη μεσολιθική έως και την υστερορωμαϊκή εποχή (Εικ. 3, 4)³.

Η αρχαία εγκατάσταση στον κόμβο της Αψάλου με οικισμούς της νεολιθικής εποχής, της ύστερης εποχής χαλκού και της υστερορωμαϊκής περιόδου, που ερευνήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Κατασκευή επαρχιακής οδού Αψάλου-Αριδαίας», βρίσκεται στην ανατολική είσοδο της Τ.Κ. της Αψάλου (Εικ. 3, 4). Ο ανασκαφικός χώρος είχε μήκος 85 μ. και πλάτος 10 μ. Καταλάμβανε έκταση 850 τ. μ. (αγροί 2434, 2428, 2421), που οριζόταν από τα σημεία 7-11 του άξονα του δρόμου. Για τις ανάγκες του ανασκαφικού έργου, η προαναφερόμενη έκταση είχε χωριστεί σε 9 τετράγωνα των 10 μέτρων και κάθε τετράγωνο σε τομές των 4x4 μ. (Εικ. 4, 5, 6). Η ανασκαφή άρχισε τον Μάιο του 2000 και ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2001⁴.

2.1. Κατάλοιπα υστερορωμαϊκής και αρχαιότερης νεολιθικής εποχής (Σχέδ. 1)

Τα κατάλοιπα της υστερορωμαϊκής και νεολιθικής εποχής θα αναφερθούν συνοπτικά, καθώς δεν αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας δημοσίευσης. Η παρουσίασή τους εξυπηρετεί καθαρά και μόνο στην πληρέστερη κατανόηση του χώρου.

Στα ανατολικά όρια του ανασκαφικού χώρου (τομές VIII Α, VIII Γ και IX Β, IX Δ) βρέθηκε δρόμος πλάτους 4,50 μ. (Εικ. 7, 8, Σχέδ. 1), που χρονολογείται στην υστερορωμαϊκή εποχή⁵. Έχει κατεύθυνση Β-Ν και σχετίζεται με τα κατάλοιπα υστερορωμαϊκής αγροικίας και τρεις τάφους ίδιας εποχής, που εντοπίστηκαν στους πρόποδες του λόφου με την ονομασία «Πουρνάρι», ο οποίος βρίσκεται νότια της ανασκαφής (Εικ. 4). Οι τάφοι, απλοί λακκοειδείς οι δύο, κιβωτιόσχημος ο τρίτος, ήταν ακτέριστοι⁶. Τα κατάλοιπα της υστερορωμαϊκής αγροικίας εντοπίστηκαν βορειοδυτικά των τάφων (αγροτεμάχια 2769-2777, 3154, 3155), σε δοκιμαστικές τομές που διενεργήθηκαν το 2005 με αφορμή την ανανέωση του δικτύου της ΔΕΗ⁷. Αποκαλύφθηκαν τοίχοι πλάτους 60-70 εκ., κατασκευασμένοι με αργούς λίθους και ασβεστοκονίαμα, στρώματα καταστροφής κεραμιδιών και οστράκων, καθώς και αποθέτες. Από το εσωτερικό ενός αποθέτη περισυλλέχθηκε μεγάλος αριθμός χαρακτηριστικών για την εποχή οστράκων από χυτροειδή αγγεία και πινάκια.

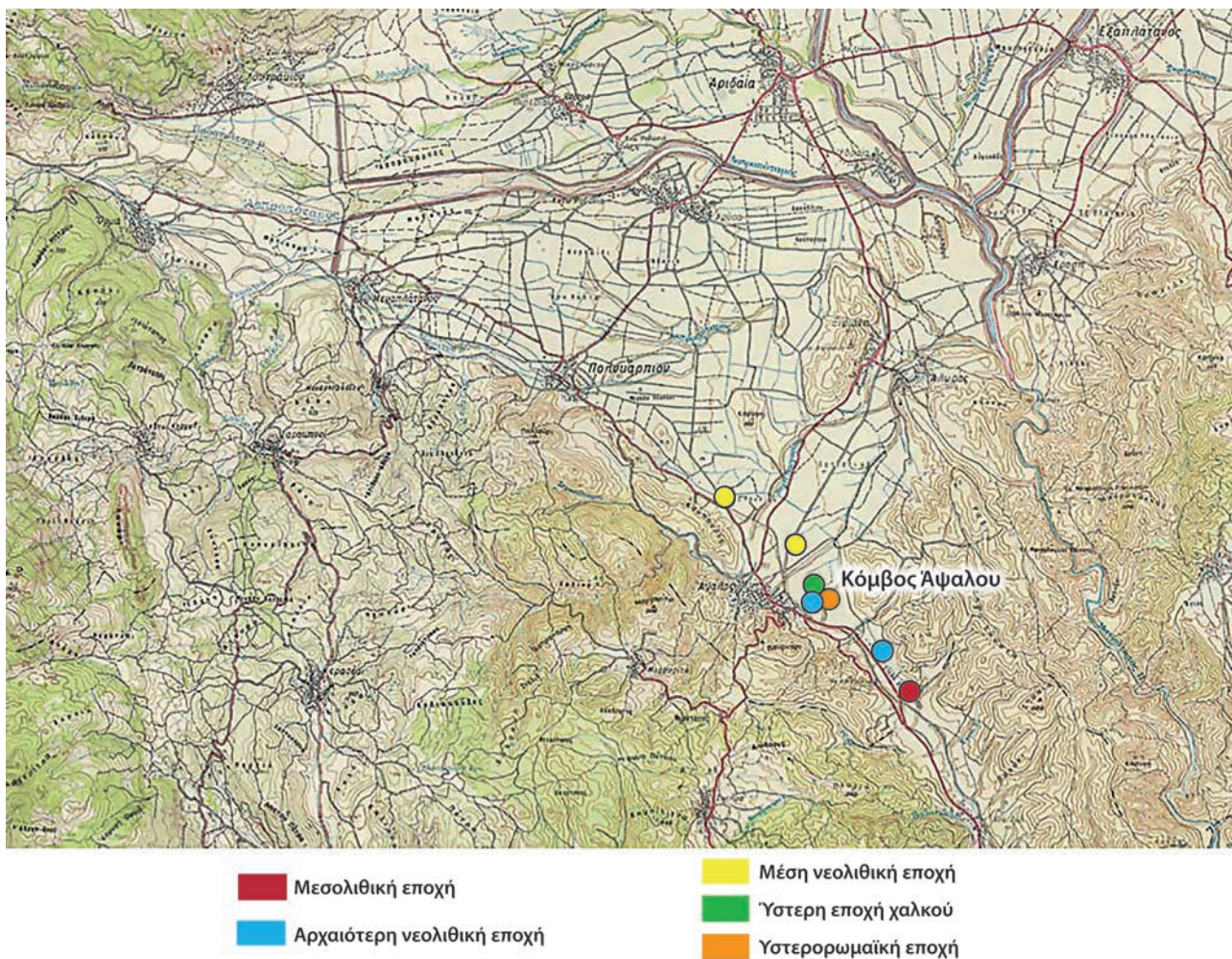
3. Α. Χρυσστόμου, ΑΔ 47, 1992 (Χρον.) 459 και ΑΔ 48, 1993 (Χρον.) 376. Α. Χρυσστόμου, Αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή της Αλμωπίας κατά το 1997, ΑΕΜΘ 11, 1997, 139-154, ειδ. 141-143. Χρυσστόμου – κ.ά. 2001, 513-524. Γεωργιάδου – Λαγούδη, 2009, 81-86. Α. Γεωργιάδου, ΑΔ 65 (Χρον.) 2010, 1424-1426. Για το νεκροταφείο τύμβων εποχής σιδήρου στη λοφώδη περιοχή νοτιοανατολικά της Αψάλου (θέση Αμπέλια Αχλαθήδη) βλ. Α. Χρυσστόμου, ΑΔ 56-59 (Χρον. Β' 3β) 2001-2004, 357 κ.ε.

4. Πρώτες δημοσιεύσεις των ανασκαφικών ερευνών των ετών 2000 και 2001 περιλαμβάνονται στο Χρυσστόμου – κ.ά. 2000, 497-502 και Χρυσστόμου – Γεωργιάδου 2001, 524-535.

5. Χρυσστόμου – κ.ά. 2000, 498, εικ. 10. Χρυσστόμου – Γεωργιάδου, 2001, 526, εικ. 2.

6. Χρυσστόμου – Γεωργιάδου, 2001, 525, σχέδ. 1 (B1-3), εικ. 1.

7. Α. Χρυσστόμου, ΑΔ 60, 2005 (Χρον.) 723. Γεωργιάδου – Λαγούδη 2009, 86.

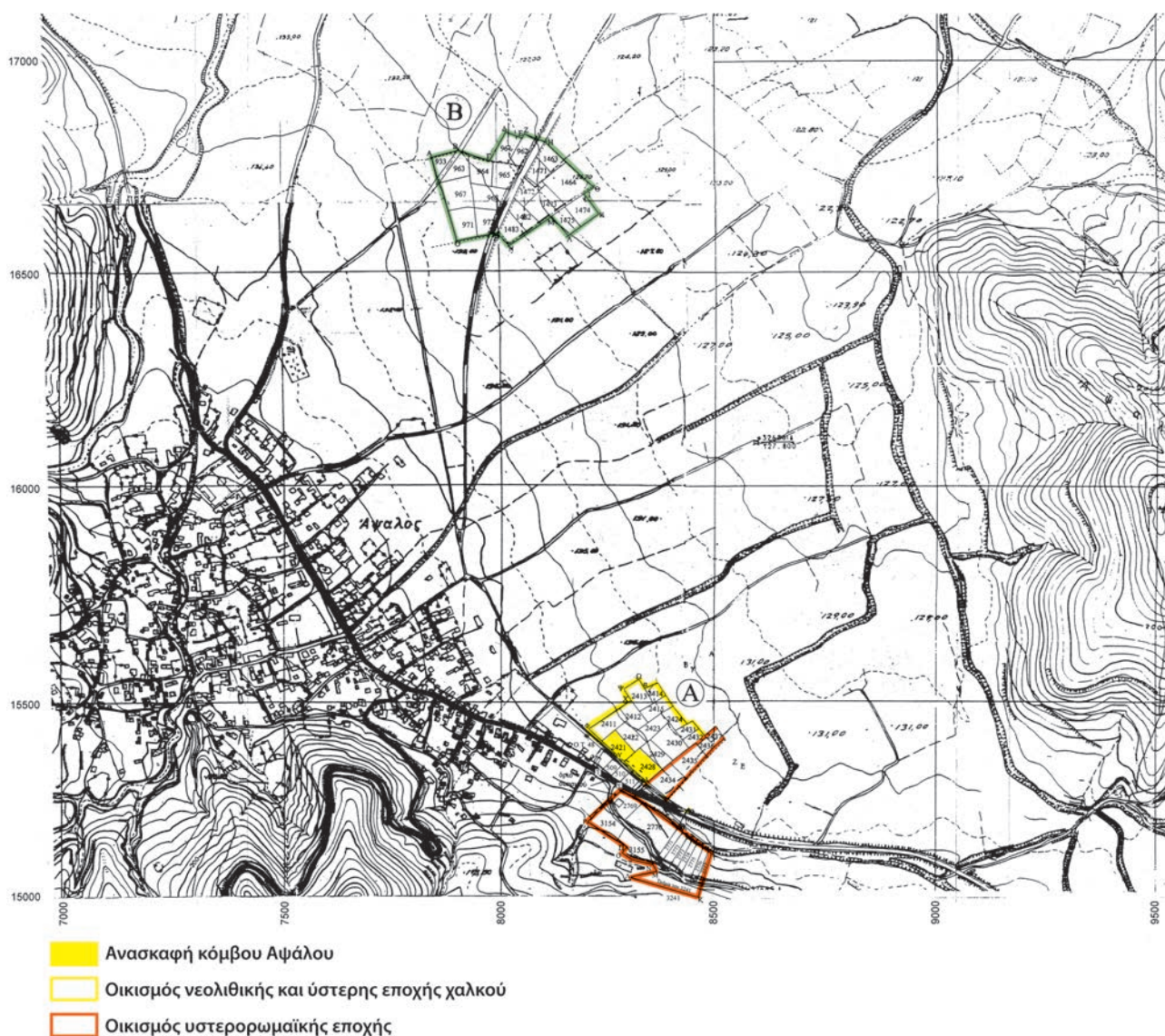
Εικόνα 3. Χάρτης θέσεων αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην περιοχή της Αψάλου

Ο οικισμός της αρχαιότερης νεολιθικής εποχής⁸ εκπροσωπείται με δύο υπόσκαφες οικίες στο δυτικό και ανατολικό άκρο της ανασκαφής, πέντε λάκκους (Λ 1, 15, 16, 18, 19), τις πασσαλοοπές Π 10, Π 12 (Εικ. 10, 11, Σχέδ. 1), οι οποίες ανήκουν στο υπόσκαφο της δυτικής πλευράς, και δύο ακόμη πασσαλοοπές (Π 1, Π 11) διαμέτρου 15 εκ. στην τομή III Β κάποιου οικήματος που δεν διασώθηκε. Η εμφάνιση της νεολιθικής επίχωσης άρχιζε σε βάθος 0,50 μ. από την επιφάνεια του εδάφους, μετά από την παρεμβολή ενός μετααποθετικού στρώματος πλημμυρικής προέλευσης, πάχους 25 εκ., από καστανό, αργιλώδες χώμα, χωρίς ευρήματα, το οποίο όμως σωζόταν μόνο στο ανατολικό τμήμα της ανασκαφής.

Η υπόσκαφη οικία (ONE) της δυτικής πλευράς (τομές III Α, III Β, III Γ) βρισκόταν νοτιοδυτικά του ορύγματος της εποχής χαλκού που θα παρουσιαστεί παρακάτω (Εικ. 9-11, Σχέδ. 1). Ήταν πασσαλόπηκτη, σχεδόν κυκλική, με διαστάσεις 3,70×3,30 μ., βυθισμένη κατά 85 εκ. εντός του φυσικού εδά-

φους. Ήταν επιμελώς διαμορφωμένη σε δύο επίπεδα, με χωμάτινη κλίμακα καθόδου στα ανατολικά. Η πρώτη βαθμίδα είχε βάθος 60 εκ., ενώ η δεύτερη διαμορφωνόταν 25 εκ. βαθύτερα. Το δάπεδο ήταν ομαλοποιημένο, χωμάτινο, χωρίς κάποια επίστρωση πηλού. Στο κέντρο του βαθύτερου επιπέδου εντοπίστηκε η πασσαλοοπή Π 12 (Εικ. 11), που χρησίμευε για τη στερέωση του μεγάλου κεντρικού πασσάλου της σκεπής, η διάμετρος του οποίου ήταν 35 εκ. Ήταν βυθισμένος κατά 53 εκ. μέσα στο φυσικό έδαφος, εντός λάκκου διαμέτρου 60 εκ. Στον πυθμένα της πασσαλοοπής αποκαλύφθηκε μία σειρά από πέτρες, που χρησίμευαν για την επιπρόσθετη στερέωση και προστασία του πασσάλου από την υγρασία. Μάζες οικοδομικού πηλού με αποτυπώματα καλαμιών από το εσωτερικό του οικήματος, στοιχειοθετούν την κατασκευή των τοίχων με φθαρτά υλικά, ξύλα και καλαμωτή, επιχρισμένα με πηλό.

8. Χρυσστόμου – Γεωργιάδου, 2001, 530 κ.ε., εικ. 9.

Εικόνα 4. Τοπογραφικό διάγραμμα ανασκαμμένων θέσεων Αψάλου. Α) Κόμβος Αψάλου, Β) Αψαλος, θέση "Γραμμή".

Μία ακόμη πασσαλοοπή (Π 10), βάθους 16 εκ., βρέθηκε στο βόρειο περιχέλιωμα του ορύγματος, 85 εκ. ψηλότερα, στην επιφάνεια του φυσικού εδάφους (Εικ. 9, 10). Είναι η μοναδική διασωθείσα οπή του υπέργειου πασσαλόπηκτου τοίχου, που περιέβαλε το όρυγμα.

Η δεύτερη υπόσκαφη οικία εντοπίστηκε στα ανατολικά του ανασκαφικού χώρου (τομή VIII Δ) (Σχέδ. 1). Ήταν ελαφρά ελλειψοειδής και είχε όμοια με την προηγούμενη κατασκευαστικά χαρακτηριστικά⁹. Οι διαστάσεις της ήταν 4,00x3,10 μ. και ήταν βυθισμένη στο έδαφος κατά 1,04 μ. Μία λακκοειδής προβολή στα νοτιοδυτικά ίσως χρησίμευε για την κάθοδο, χωρίς όμως, στην περίπτωση αυτή, να σώζονται κλιμακωτές βαθμίδες. Στο δάπεδο έφερε στρώση με μικρές κροκάλες.

Οι δύο νεολιθικές οικίες της Αψάλου ήταν ημυ-

πόγειες, με το υπόσκαφο τμήμα τους βυθισμένο κατά 0,85 μ. και 1,04 μ. Το υπέργειο τμήμα σχηματιζόταν από πασσαλόπηκτο τοίχο. Η στέγη της υπόσκαφης οικίας στη δυτική πλευρά, κατασκευασμένη με φθαρτά υλικά, στηριζόταν σε ένα μεγάλο κεντρικό πάσσαλο (Π 12) και στον περιμετρικό σκελετό του υπέργειου τοίχου, που ήταν θεμελιωμένος στην επιφάνεια του φυσικού εδάφους.

Ορύγματα κατοίκησης της αρχαιότερης νεολιθικής εποχής είναι γνωστά στις θεσσαλικές θέσεις Σέσκλο και Αχιλλείο¹⁰. Στη Μακεδονία υπάρχουν

9. Τα όρια της δεύτερης υπόσκαφης οικίας αποσαφηνίστηκαν κατά τη μελέτη.

10. M. Gimbutas – S. Winn – D. Shimabuku, Achilleion, A Neolithic Settlement in Thessaly, Greece, 6400-5600 BC, Monumenta Archaeologica 14, 1989, 32 κ.ε., εικ. 4.2. Γενι-

Εικόνα 5. Ανατολικό τμήμα του ανασκαφικού χώρου. Στο βάθος το πρόχειρο στέγαστρο του κεραμικού κλιβάνου

αρκετές αναφορές για λάκκους-κατοικίες, χωρίς όμως, με εξαίρεση τους λάκκους στα Ρεβένια Κορινού και τη Λητή, να έχουν βρεθεί τα απαραίτητα υποστηρικτικά στοιχεία¹¹. Περισσότερες αριθμητικά είναι οι υπόσκαφες κατοικίες της μέσης και ύστερης νεολιθικής εποχής, τόσο στην ίδια την Αψαλό θέση «Γραμμή» (Εικ. 4), σε απόσταση περίπου 2 χλμ. βορειότερα του κόμβου, όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας, στους οικισμούς Μακρύγιαλου, Σταυρούπολης, Προμαχώνα-Τορλιτσά και Θέρμης¹².

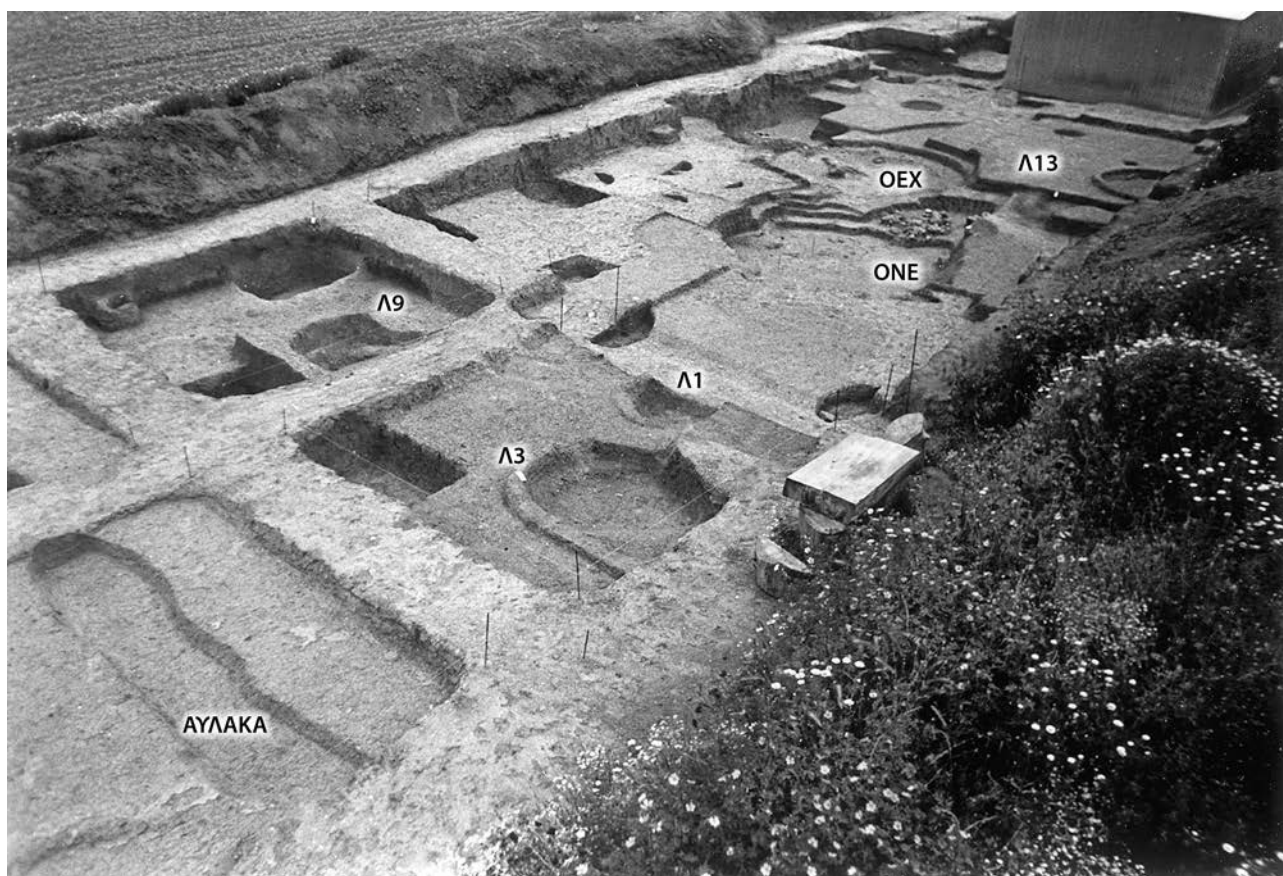
Οι πέντε νεολιθικοί λάκκοι (Λ 1, 15, 16, 18, 19) της Αψαλού ήταν διανοιγμένοι στο φυσικό έδαφος. Ο λάκκος Λ 1 ήταν κυκλικός και χρησίμευε πιθανότατα ως εστία, σύμφωνα με τα καμένα τοιχώματα και το στρώμα στάχτης στο εσωτερικό του (Εικ. 13). Οι υπόλοιποι τέσσερις απορριμματικοί λάκκοι περιείχαν κυρίως όστρακα και λίθινα εργαλεία.

Η κεραμική της αρχαιότερης νεολιθικής είναι καστανόχρωμη, με πολλές προσμίξεις. Φέρει είτε κόκκινο επίχρισμα, που απολεπίζεται εύκολα, είτε τη χαρακτηριστική για την εποχή εγγάρακτη και υχωτή διακόσμηση. Σε ό, τι αφορά στα σχήματα,

για υπόσκαφες κατοικίες στον θεσσαλικό χώρο, βλ. Χ. Ι. Μπατζέλας, Υπόσκαφες κατοικίες στη νεολιθική Θεσσαλία: Προβληματισμός και ερμηνείες με βάση ένα παράδειγμα από το Μακρυχώρι Νομού Λάρισας, στο 1^ο Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας και Πολιτισμού της Θεσσαλίας, Πρακτικά Συνεδρίου 9-11 Νοεμβρίου 2006 (Θεσσαλονίκη 2008) τόμ. Ι, 32-47, ειδ. 33 και Χ. Ι. Μπατζέλας, Νεολιθικές υπόσκαφες κατοικίες στη Θεσσαλία. Ένα παράδειγμα από το Μακρυχώρι Λάρισας. Συσχετισμοί και συγκρίσεις με ανάλογες κατασκευές από τη Μακεδονία, ΑΕΘΣΤ 3, 2009, 57-69, ειδ. 57, σημ. 1.

11. Βλ. Μ. Μπέσιος – Φ. Αδακτύλου, Νεολιθικός οικισμός στα «Ρεβένια» Κορινού, ΑΕΜΘ 18, 2004, 357-366, ειδ. 358 κ.ε., σχέδ. 1, εικ. 1. Κ. Τζαναβάρη – Σ. Κώτσος – Ε. Γκιούρα, Λητή ΙΙΙ. Μία νέα νεολιθική θέση στη λεκάνη του Λαγκαδά, ΑΕΜΘ 16, 2002, 211-222, ειδ. 212 κ.ε., 217, σχέδ. 1, εικ. 1. Για την κυκλική οικία ANE στα Γιαννιτσά, όπου ο λάκκος διανοίχθηκε μετά την εγκατάλειψή της, βλ. Παν. Χρυσοστόμου, Οι νεολιθικές έρευνες στην πόλη και την επαρχία Γιαννιτσών κατά το 1991, ΑΕΜΘ 5, 1991, 111-126, ειδ. 111 κ.ε., σχέδ. 1, εικ. 1-4.

12. Στο Χρυσοστόμου – κ.ά. 2001, 515, 519, σχέδ. 5, 6, εικ. 8, σημ. 7 δίδεται σχετική με το θέμα βιβλιογραφία, με αφορμή την έρευνα υπόσκαφων κατοικιών μέσης νεολιθικής εποχής στη θέση “Γραμμή” Αψαλού που χρονολογείται στο 5701-5622 π.Χ. Αναλυτικά για τα υπόσκαφα κτίσματα βλ. την πρόσφατα δημοσιευμένη μελέτη της Μ. Παππά, Δ.Ε.Θ. • Θέρμη • Μακρύγιαλος. Οργάνωση του

Εικόνα 6. Δυτικό τμήμα του ανασκαφικού χώρου. Αύλακα Τουρκοκρατίας στην τομή II Β

κυριαρχεί ο τύπος του φιαλόσχημου αγγείου με λεπτά τοιχώματα, κάθετο ή ελαφρά εσωστρεφές χείλος και διάτρητες λαβές-αποφύσεις¹³. Το σύνολο των λίθινων εργαλείων από τις υπόσκαφες οικίες και τους λάκκους, που παραπέμπουν σε διάφορες δραστηριότητες, αποτελούν 30 λεπίδες, επτά πελέκεις, δύο ακόνια, μία αιχμή βέλους και ένα τμήμα από δισκοειδές σφονδύλι. Νεολιθικά είναι επίσης ένας οστέινος οπέας και τέσσερις πήλινοι αμφικωνικοί πεσσοί σφενδόνας.

2.2. Ο οικισμός ύστερης εποχής χαλκού

(Σχέδ. 1)

Στην υπόλοιπη έκταση του ανασκαφικού χώρου, δυτικά του υστερορωμαϊκού δρόμου και ανάμεσα στις δύο υπόσκαφες νεολιθικές οικίες, αποκαλύφθηκε αμέσως κάτω από το επιφανειακό χώμα, σε βάθος 0,50-0,70 μ., η επίχωση ύστερης εποχής χαλκού, πάχους 50 εκ., η οποία αφαιρέθηκε σε πάσες πάχους 10 εκ., παρότι ήταν εμφανές ότι πρόκειται για μία και μοναδική φάση. Κάτω από την επίχωση, επί του φυσικού εδάφους ή διανοιγμένα εντός αυτού, ήρθαν στο φως τα επιμέρους ανα-

σκαφικά σύνολα και οικοδομικά κατάλοιπα (Εικ. 5-7). Πρόκειται για 14 απορριμματικούς λάκκους, δύο στρώσεις κεραμικής, εκ των οποίων μία στην τομή VI Β και μία μεγαλύτερη έκτασης 55 τ. μ. στις τομές VII Β, VII Γ, VII Δ, VIII Δ, πέντε πασσαλοπέδες, ένα κεραμικό κλίβανο και ένα υπόσκαφο κυκλικό οίκημα (ΟΕΧ), στο εσωτερικό του οποίου βρέθηκαν μάζες οικοδομικού πηλού με αποτυπώματα δομικών στοιχείων και πήλινα αρχιτεκτονικά

χώρου και οικιστικά στοιχεία στους νεολιθικούς οικισμούς της Κεντρικής Μακεδονίας (Θεσσαλονίκη 2020) 240 κ.ε. Συμπληρωματικά, βλ. επίσης τις παρακάτω δημοσιεύσεις: Μ. Παππά, Νεολιθικός οικισμός Μακρυγιάλου Πιερίας. Πρώτα αποτελέσματα της μελέτης, ΑΕΜΘ 10 Α, 1996, 259-277, ειδ. 277, εικ. 1. Μ. Pappa – Μ. Besios 1999: The Neolithic Settlement at Makrygialos, Northern Greece: Preliminary Report on the 1993-1995 Excavations, JfieldA 26/2, 1999, 177-194. Δ. Γραμμένος – Σ. Κώτσος, Σωστικές ανασκαφές στο νεολιθικό οικισμό Σταυρούπολης Θεσσαλονίκης, Μέρος II (1998-2003) (Θεσσαλονίκη 2004) 17 κ.ε. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη – Ι. Ασλάνης – Μ. Βάλλα, Προμαχώνας-Topolnica, ΑΕΜΘ 14, 2000, 87-98, ειδ. 87. Μ. Παππά – Φ. Αδακτύλου – Σ. Νανόγλου, Νεολιθικός οικισμός Θέρμης 2000-2001, ΑΕΜΘ 15, 2001, 271-278, ειδ. 272, εικ. 2, 3.

13. Χρυσοστόμου – Γεωργιάδου 2001, 531, σχέδ. 6.

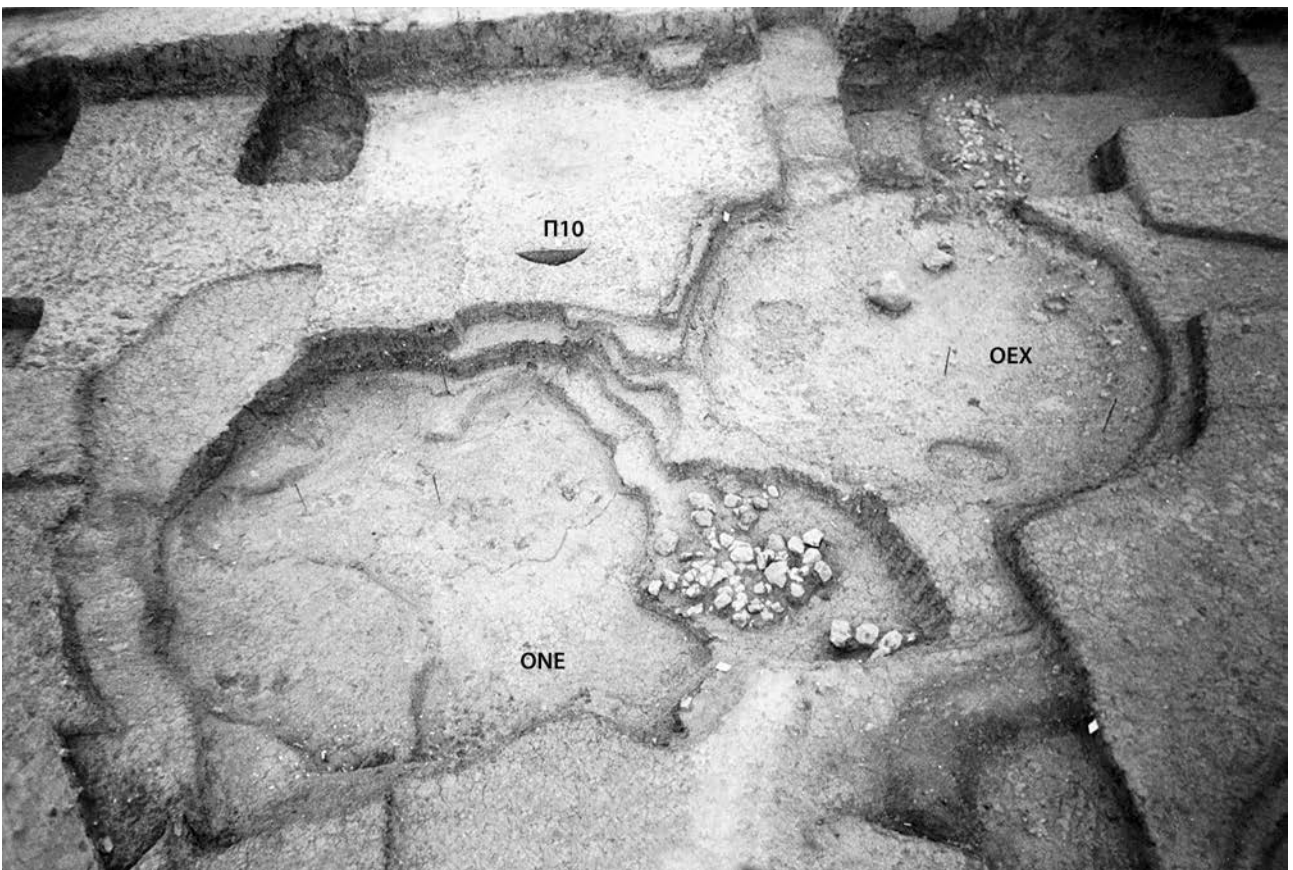
Εικόνα 7. Ανατολικό άκρο του ανασκαφικού χώρου. Υστερορωμαϊκός δρόμος στις τομές IX Β και IX Δ

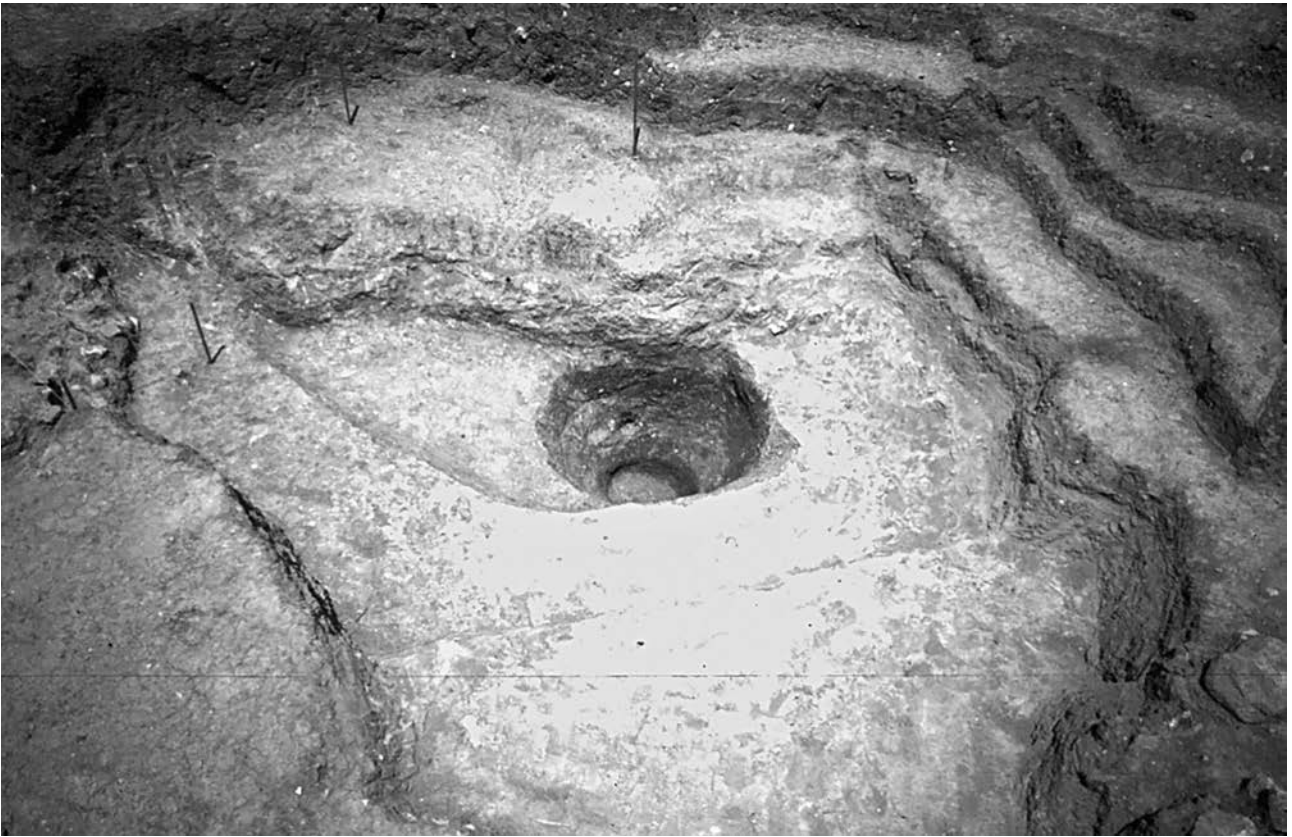
Εικόνα 8. Τομή IX Δ. Αποψη του υστερορωμαϊκού δρόμου από νοτιοανατολικά

Εικόνα 9. Υπόσκαφα οικήματα στη δυτική πλευρά του ανασκαφικού χώρου. Άποψη από νοτοδυτικά

Εικόνα 10. Υπόσκαφα οικήματα στη δυτική πλευρά του ανασκαφικού χώρου

Εικόνα 11. Οικία νεολιθικής εποχής στη δυτική πλευρά του ανασκαφικού χώρου. Οπή κεντρικού πασσάλου (Π 12)

μέλη, όπως σπείρες και ταινίες διακοσμημένες με κυματοειδές μοτίβο.

Ο χαρακτήρας αυτών των συνόλων, με το κυκλικό οίκημα και τις πασσαλοοπές να αποτελούν τον μοναδικό μάρτυρα αρχιτεκτονικών καταλοίπων, μας οδήγησαν, ήδη κατά την πρώτη παρουσίαση της ανασκαφής¹⁴, στην υπόθεση ότι βρισκόμαστε στις παρυφές του οικισμού, σε περιοχή όπου ήταν εγκατεστημένα τα κεραμικά εργαστήρια, η ύπαρξη των οποίων αποδεικνύεται με τον κεραμικό κλίβανο και όχι μόνο. Το κέντρο του οικισμού βρίσκεται βορειοδυτικά της ανασκαφής (Εικ. 4), σύμφωνα με τα στοιχεία που ήρθαν στο φως σε αρδευτική αύλακα πλάτους 1 μ. που ερευνήθηκε το 2000 κατά μήκος του βόρειου ορίου του κυρίως ανασκαφικού χώρου. Τα ευρήματα της σύνομης έρευνας στην αύλακα ήταν κυρίως μάζες οικοδομικού πηλού με αποτυπώματα δομικών στοιχείων από πασσαλόπηκτα οικοδομήματα και κεραμική, ανάμεσα στην οποία και το ακέραιο φιαλόσχημο αγγείο ΦΙΑΛ 62.

Η μορφή και η έκταση του οικισμού αποσαφηνίστηκε μέσα από συμπληρωματική επιφανειακή έρευνα και δοκιμαστικές τομές που διενεργήθηκαν το 2005 με αφορμή το έργο ανανέωσης του ηλε-

κτρικού δικτύου της ΔΕΗ, το οποίο διερχόταν διαμέσου του οικισμού στον κόμβο της Αψάλου¹⁵. Πρόκειται για επίπεδο οικισμό, στην είσοδο της πεδιάδας της Αλμωπίας, η έκταση του οποίου, με βάση την κεραμική από τις τομές και την επιφανειακή διασπορά των οστράκων, υπολογίζεται σε 11 στρέμματα. Η αρχική μας υπόθεση ότι ο οικισμός της εποχής χαλκού απλώνεται και στον λόφο «Πουρνάρι», που βρίσκεται νότια του κυρίως ανασκαφικού χώρου, τελικά δεν επιβεβαιώθηκε με την έρευνα, αφού οι δοκιμαστικές τομές εδώ έφεραν στο φως μόνο τα προαναφερθέντα υστερορωμαϊκά κατάλοιπα (Εικ. 4).

Οι λάκκοι (Εικ. 6, 12-15) της ύστερης εποχής χαλκού είναι συνολικά 14¹⁶. Βρέθηκαν διάσπαρτοι σε όλο τον ανασκαφικό χώρο, με μία σχετική πυκνότητα να παρατηρείται στην περιοχή γύρω από

14. Χρυσοστόμου – κ.ά. 2000, 498.

15. Α. Χρυσοστόμου, ΑΔ 60, 2005 (Χρον.) 723.

16. Για αναλυτική περιγραφή κάθε λάκκου, βλ. στο κεφάλαιο των ανασκαφικών δεδομένων: Λάκκος 2 (Π Β), Λάκκος 3 (Π Α), Λάκκος 5 (ΙV Α), Λάκκος 6 (ΙV Γ), Λάκκος 7, 8 (V Β), Λάκκος 9 (Π Γ), Λάκκος 10 (ΙV Δ), Λάκκος 10 (ΙV Δ), Λάκκος 11 (VII Γ), Λάκκος 12 (V Β), Λάκκος 13 (ΙV Β), Λάκκος 14 (ΙV Γ), Λάκκος 17 (VI Β), Λάκκος 20 (V Α).